

תרבות יהודית

Życie Żydów w Europie z dala od metropolii

Wprowadzenie

Wstęp: Judaizm w Europie

Życie i historia żydowska w pamięci historycznej Holandii, Niemiec i Polski

Synagoga w Dortmundzie, około 1930 r.

Fotograf nieznany/Westfälisches Landesmedienzentrum

Judaizm obok chrześcijaństwa i dziedzictwa Grecji i Rzymu należy do fundamentów naszej kultury. Przez wiele stuleci chrześcijanie i ludzie wyznania mojżeszowego mieszkali wspólnie i obok siebie w miastach i na wsi. Z jednej strony Żydzi rozprzestrzanieli wartości kultur, z drugiej zaś strony, w różnorodny sposób byli powiązani z otoczeniem socjalnym i kulturalnym. Od czasów oświecenia w dużym stopniu wpłynęli i oddziałali na powstanie nowoczesnej kultury europejskiej. Historia żydowska jest transnarodowa. Czynnikiem decydującym o roli Żydów jako przekaźników kultury w Europie była ich migracja i mobilność.

Często wspomina się historię judaizmu europejskiego tylko od jej rzekomego końca. Przez taki sposób postrzegania, bogaty żydowski wkład w dziedzictwo kulturalne naszego kontynentu jest tylko marginalny. W centrum zainteresowania historii żydowskiej stoją zatem pogromy podczas wypraw krzyżowych, podczas dżumy oraz różnorodnych powstań. W tej perspektywie życie żydowskie wydaje się być zredukowane do historii przed holokaustem. Także w niemieckich, polskich i holenderskich podręcznikach szkolnych zniszczenie Żydów podczas omawiania tematu judaizmu zajmuje pozycję dominującą.

Kidusz liberalnej grupy "Etz Ami" w synagodze Selm-Bork.
Fot: Chajm Guski

Trudna pamięć

Każde zajęcie się życiem i historią żydowską w Niemczech po 1945 roku stoi w kontekście próby zniszczenia europejskich Żydów poprzez nazistowskie Niemcy. Skandale, odkrycie nowych aspektów tematycznych, próby pominięcia i różnorodne medialne próby zbliżenia, od sześciu dziesiątków lat towarzysą próbom, by z Szoah czegoś się "nauczyć".

W Holandii nauczanie o judaizmie jest mocno ukszałowane przez znajomość Anny Frank: dzieci ucą się, że Anna Frank była Żydówką i że zginęła w obozie koncentracyjnym. Często jest pierwszą, która przychodzi młodym ludziom do głowy, kiedy pytani są o żydowskie osobistości w historii Holandii.

W Polsce dochodzi do tego stanu, że bardzo urozmaicona polsko-żydowska przeszłość redukowana jest przeważnie tylko do wspomnień o holokauście. Dodatkowym ciężarem i komplikacją jest fakt, że Polska patrząc relatywnie odniosła największe straty wśród tych, którzy wzięli udział w drugiej wojnie światowej. Naziści wymordowali dużą część nieżydowskiej, polskiej elity. Auschwitz stał się symbolem polskiego cierpienia, w pewnym stopniu powstała konkurencja ofiar. W ostatnich latach także coraz częściej w Polsce przypomina się o holokauście, dyskutuje się także o polskim uczestnictwie w tych przestępstwach. Jednak daleko idące zajęcie się historią żydowską w Polsce pozostaje jeszcze dezyderatem. Nie poświęca się zbyt wiele uwagi ważnej roli Żydów w polskiej przeszłości multikulturalnej i multietnicznej. W badaniach i fachowych naradach o formach prezentacji muzeów żydowskich, we wszystkich trzech krajach bardzo poszerzył się sposób spojrzenia na historię żydowską, jednak ta rozpoczęta zmiana perspektyw nie jest jeszcze wystarczająco zastosowana w przepisach nauczania, mediach i w praktyce nauczania, ogólnej pracy kształłcącej.

Perspektywa europejska

Jeżeli chodzi o Żydów w Europie, to dominuje "perspektywa zewnętrzna" społeczeństwa wiążąca nas z rzekomo jednolitym Żydostwem - żydowskie spojrzenia na świat, samodefiniowanie, kwestia tożsamości i wewnętrzne kontrowersje nie są brane pod uwagę. Żeby silniej informować o historii wspólnego życia i wzajemnym oddziaływaniu powinny być podkreślone osiągnięcia Żydów w europejskiej kulturze, przemyśle, nauce. Ważnym rozszerzeniem perspektywy jest kontekst europejski żydowskiej historii.

Do tego należą informacje o:

- żydowskim życiu w diasporze w zmiennych warunkach,
- szczególnej mobilności Żydów w Europie,
- historycznych i aktualnych procesach migracyjnych,
- różnicach kultury żydowskiej i historii różnych regionów,
- wewnętrznych różnicach w Judaizmie, jak i różnorodne drogi żydowskiej tożsamości (różnorodność religijna, światopogląd, syjonizm...),
- socjalnych procesach dyferencyjnych i roli kształcenia i modernizacji dla żydowskiego samostanowienia
- szczególnej roli Żydów dla oświecenia, procesów demokratyzacji i modernizacji,
- różnicach życia żydowskiego w metropolii, na wsi oraz w miastach na pograniczu metropolii,
- roli rozwoju gmin żydowskich i wewnętrznej pluralizacji Żydów we współczesnej Europie.

Otwarte zostaje najtrudniejsze pytanie: czym dokądnie jest Judaizm? Jak Żydzi postrzegają siebie samych? Czym są "ci" Żydzi. Prawdopodobnie było dokądnie tak wiele niemiecko-żydowskich, polsko-żydowskich i holendersko-żydowskich historii, jak wiele było niemiecko-żydowskich, polsko-żydowskich i holendersko-żydowskich tożsamości europejskich.

Niektóre z tych historii będą dane; w tym projekcie opowiedziane.